

РОЗДІЛ ІV. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.54:343.62:005.336.5

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2018-4-12>

Економічне домашнє насильство як новела у кримінальному законодавстві України

Плутиська К.М.

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
plutio@i.ua*

Ключові слова:

*домашнє насильство,
економічне насильство,
позбавлення житла, знищення
або пошкодження майна.*

Надійшло до редколегії:

03.12.2018

Прийнято до друку: 06.02.2019

У статті розглядаються проблемні питання пов'язані з появою нового для кримінального права України поняття економічного домашнього насильства. Авторка наголошує на недосконалої досліджуваної кримінально-правової норми (ст. 126¹ Кримінального кодексу України), а саме на появі конкуренції між цією та низкою інших норм із набранням сили Закону України від 06.12.2017 № 2227-VIII. Проаналізовано поняття економічного насильства як виду домашнього насильства. На підставі цього аналізу авторка робить висновки про недоцільність розміщення зазначеної норми в розділі II Кримінального кодексу України КК України. Ставиться під сумнів відповідність законодавчих визначень понять домашнього насильства та економічного насильства потребам кримінального права.

Economic domestic violence as a new concept in the criminal law of Ukraine

Plutytska K. M.

*Zaporizhzhya national university, str. Zhukovskogo, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
plutio@i.ua*

Key words:

*domestic violence, economic
domestic violence, deprivation of
housing, destruction or damage
to property.*

Domestic violence is a big social. It was believed that domestic violence was purely family affair. That's why it was not accepted to speak about it. The problem of the existence of domestic violence has always been characterized as complex and controversial. In addition, acts related to domestic violence remain largely latent.

The international community has made great efforts to counter this disgraceful phenomenon by creating a network of parliamentarians and holding large-scale campaigns. The Council of Europe has given a concrete form to its action by adopting the Convention on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence, which was proposed for signature in Istanbul on May 11, 2011.

The Istanbul Convention is a comprehensive international instrument aimed at protecting, preventing, judging and developing a strategy for combating violence against women and domestic violence.

Ukraine signed the Istanbul Convention on November 7, 2011, although it has not yet ratified it.

Nevertheless, the Verkhovna Rada adopted the laws «About prevention and resistance to the domestic violence» and «About rectification of the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine in order to implement the provisions of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence». Thereby, a new concept of economic violence is introduced into the Criminal Code of Ukraine.

The author analyzes the concept of economic violence as a form of domestic violence.

The author believes that consolidating the state's intentions to counteract and prevent domestic violence at the legislative level is an important and necessary step that fully meets the requirements and views of the international community.

At the same time, adopting amendments to the Criminal Code of Ukraine, the legislator was guided mostly by political and formal considerations. The author substantiates that the direct object of economic domestic violence does not correspond to the generic object of the second section of the Criminal Code of Ukraine.

This provision of criminal law will compete with other related provisions of the Criminal Code of Ukraine.

Also, author underlines the imperfect of definition of domestic and economic violence for the purposes of criminal law.

Домашнє насильство тривалий час є соціальною проблемою доволі значного масштабу. Про нього було не прийнято говорити в голос, бо вважалось, що це суто сімейна справа. Проблема існування домашнього насильства завжди характеризувалась як складна і суперечлива. Крім того, діяння пов'язані з домашнім насильством здебільшого залишаються латентними.

Міжнародна спільнота доклала чимало зусиль щодо протидії цьому ганебному явищу шляхом створення мережі парламентаріїв та проведення широкомасштабних кампаній. Рада Європи надала конкретної форми своїм діям, ухваливши Конвенцію про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, яка була запропонована для підписання в Стамбулі 11 травня 2011 р.

Стамбульська конвенція – комплексний міжнародний акт, спрямований на захист, запобігання, судову відповідальність і вироблення стратегії у сфері протидії насильству щодо жінок та домашньому насильству [1, с. 6].

Україна підписала Стамбульську конвенцію 07.11.2011 р., хоча досі її не ратифікувала.

Тим не менше були зроблені відповідні прогресивні кроки, а саме прийняття ВР України Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII, який набрав чинності 07.01.2018 [2] і серед інших новел вводить нове для України визначення економічного насильства, як однієї з форм домашнього насильства.

Крім того, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII, Кримінальний кодекс України (далі – КК України) буде доповнено статтею 126¹ «Домашнє насильство» [3].

Певна річ, що проблематика домашнього насильства займала на тільки законодавців, а ставала об'єктом наукових пошуків фахівців, науковців різних сфер знань: кримінологів, соціологів, психологів, фахівців із

кримінального, адміністративного права тощо. Так, дослідженню зазначеного питання присвятили свої праці А. Байда, О. Баранова, І. Басиста, А. Блага, В. Брижик, А. Галай, В. Галай, Г. Горбова, Л. Головка, О. Гумін, О. Джужа, Н. Довгань-Бочкова, І. Дроздова, Д. Заброта, К. Левченко, М. Легенька, Т. Малиновська, Т. Мірошніченко, Т. Михайліна, В. Муранова, М. Пашковська, О. Ткаленко, І. Шаповал, Г. Христова та інші. Водночас, необхідно зазначити, що більшість наукових праць присвячених кримінально-правовій характеристиці насильства в сім'ї, з урахуванням майбутніх змін втрачають свою актуальність, що зумовлює необхідність нового осмислення законодавчих змін у тому числі в частині криміналізації домашнього насильства.

Так, Стамбульська конвенція визначає «домашнє насильство», як усі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [4]. Водночас визначення саме економічного насильства Стамбульська конвенція не пропонує. Зазначимо, що поняття «економічного насильства» є новим для кримінального права України.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зі свого боку визначає домашнє насильство як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає

(проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Наведене визначення загалом відповідає визначенню Стамбульської конвенції й серед форм домашнього насильства також називає економічне.

Під економічним насильством у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» розуміється форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Як уже зазначалося вище система заходів із запобігання та протидії домашньому насильству включає в себе криміналізацію цього діяння, що й буде відображене у ст. 126¹ КК України у такій редакції:

«Стаття 126¹. Домашнє насильство
Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років» [3].

Зазначимо, що Стамбульська конвенція власне не вимагала криміналізації саме економічного насильства, тому погоджуємось з

Н. Довгань-Бочковою [5, с. 193] і вважаємо, що введення нового поняття до КК України є необґрунтованим.

Крім того, слід зазначити, що є дещо спірним розміщення ст. 126¹ у розділі II КК України. Так, якщо фізичне і психологічне насильство дійсно спричиняють шкоду переважно життю та/або здоров'ю особи, тобто є безпосереднім об'єктом злочину, то у випадку скоєння економічного домашнього насильства безпосереднім об'єктом можуть виступати право власності, честь, воля, гідність особи, її громадянські права (наприклад, право на освіту, працю, недоторканність житла, підприємницьку діяльність тощо).

Тим не менше вже з 11 січня 2019 року правоохоронні органи стикнуться з питанням: які саме діяння можна кваліфікувати як домашнє економічне насильство і як уникнути конкуренції кримінально правових норм.

Економічне насильство здатне проявлятися в різних формах: позбавлення матеріальних ресурсів для належного фізичного та психологічного добробуту, повна звітність за витрачені гроші (аж до копійки), відбирання всіх зароблених грошей, заборона працювати члену сім'ї всупереч його бажанню і працездатності, примус члена сім'ї виконувати тяжку, непосильну роботу, відмова члена сім'ї працювати й робити рівнозначний внесок у добробут родини тощо [6, с. 16].

Так, виникає питання, що треба розуміти під систематичним умисним позбавленням житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів скоєним щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Адже цілком можна уявити ситуації, коли жінка систематично не пускає до житла агресивно налаштованого чоловіка в стані алкогольного сп'яніння, щоб уникнути фізичного домашнього насильства з його

боку. Якщо такі дії призведуть, наприклад, до психологічних страждань або погіршать якість життя потерпілої особи, то чи будуть вони кваліфікуватися за ст. 126¹ КК України чи будуть розглядатися як необхідна оборона/крайня необхідність? А так само, чи можна розглядати систематичне наполягання дружини на тому, щоби чоловік допомагав із хатньою роботою (або влаштувався на роботу) як примушування до праці.

Як економічне насильство також можна розглядати надмірний контроль за грошовими і фінансовими витратами, умисне знищення майна/ пошкодження особистого майну тощо. І з цього приводу слід зазначити, що виникне конкуренція кримінально-правових норм, а саме ст. 126¹ та деяких статей передбачених у розділі VI КК України (наприклад, ст. ст. 185-187, 189-192, 194-195 КК).

На цю проблему також звертає увагу В. Чайка, який зазначає, що аналіз чинних кримінально-правових приписів свідчить, що в КК України передбачені злочини, що прямо пов'язані з економічним домашнім насильством: експлуатація дітей (ст. 150 КК України); використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1 КК України); зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК України) [7, с. 105].

Отже, вважаємо, що закріплення намірів держави здійснювати заходи з протидії та запобігання домашньому насильству на законодавчому рівні є важливим і необхідним кроком, який цілком відповідає вимогам та поглядам міжнародної спільноти.

Водночас, на нашу думку, приймаючи зміни до КК України законодавець керувався здебільшого політичними і формальними міркуваннями, у той час, коли до таких змін треба було підійти більш виважено. Так, пропонується редакція ст. 126¹ КК України ставить більше запитань, ніж дає відповідей і в майбутньому створить чимало непорозумінь щодо кваліфікації злочинів. Так, з огляду на те, що один склад злочину охоплює три види насильства (у т.ч. економічне) недоречно його

розміщення у розділі II КК України. Тому, можливо, доречніше було б або доповнити КК України новими окремими складами злочинів або доповнити наявні статті КК України кваліфікуючими ознаками (наприклад, ст. 166).

Крім того, недосконалим вважаємо самі визначення домашнього та економічного насильства, зокрема для потреб кримінального права. Вважаємо, що у визначеннях зазначених діянь бракує ознаки протиправності.

Література

1. Фішер Г. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) : довідник для членів парламенту. Київ : Видавництво «К.І.С.», 2013. 108 с.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення : 28.11.2018).
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення : 28.11.2018).
4. Конвенция Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием. URL : <https://rm.coe.int/168046253f> (дата звернення : 28.11.2018).
5. Довгань-Бочкова Н. Домашнє насильство : аналіз об'єктивної сторони складу злочину. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2018. Випуск 66. С. 187–197.
6. Проценко Т.О., Логвиненко О.І., Багаденко І.П. Запобігання насильству в сім'ї : метод. посібн. для працівників міліції. Київ : Тютюкин, 2011. 91 с.
7. Чайка В. В. Соціальна обумовленість криміналізації насильства в родині. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56) квітень. С. 104-107.

References

1. Fisher, H. (2013), *Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylystvu stosovno zhinok i domashnomu nasylystvu ta borotbu z tsymy yavyschamy (Stambulska konventsiiia) : dovidnyk dlia chleniv parlamentu* [Convention on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) : directory for members of Parliament], Vydavnytstvo «K.I.S.», Kyiv, Ukraine.
2. «On Preventing and Combating Domestic Violence» : the Law of Ukraine dated December 5, 2017 № 2229-VIII, available at : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (access : 28.11.2018).
3. «On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine in order to implement the provisions of the Council of Europe Convention on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence» : the Law of Ukraine dated December 6, 2017 № 2227-VIII, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (access : 28.11.2018).
4. «Convention on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence», available at : <https://rm.coe.int/168046253f> (access : 28.11.2018).

5. Dovhan-Bochkova, H. (2018), «Domestic violence : analysis of the objective side of the crime», *Visnyk of the Lviv university. Series Law*. Iss. 66. pp. 187–197.
6. Protsenko, T.O., Lohvynenko, O.I. and Bahadenko, I.P. (2011), *Zapobihannia nasylstvu v simi : metod. posibn. dlia pratsivnykiv militsii* [Prevention of domestic violence : a methodological manual for police officers], Tiutiukin, Kyiv, Ukraine.
7. Chaika, B.B., (2018), «Social conditionality of criminalization of domestic violence», *Young Scientist*, no 4 (56) April, pp. 104-107.